

Imatge de joventut de Francesc Romani i Puigdengolas (Museu Moli Paperer de Capellades)

«PER QUÈ ENS DIEM CATALANISTES?».

ELS ORÍGENS DEL CATALANISME POLÍTIC:

LA FIGURA DE FRANCESC ROMANÍ I PUIGDENGOLAS (1831-1912)

MIQUEL GUTIÉRREZ I POCH

PER QUÈ REDESCOBRIR FRANCESC ROMANÍ I PUIGDENGOLAS?

Jaume Vicens Vives a *Industrials i polítics*, llibre en el qual fa un retrat de la Catalunya que s'industrialitza i veu aparèixer el catalanisme polític, parla de la «vitalitat» d'«aquella generació excepcional de la Renaixença: Romaní i Puigdemolas, Maluquer i Viladot, Bertran i Amat, Vallès i Ribot, Almeda, Cadafalch, Brocà i tants d'altres».² Molts membres d'aquella generació són poc coneguts i altres estan pràcticament oblidats. Francesc Romaní i Puigdemolas exemplifica aquest oblit. Artur Masriera, en un article publicat el 1927 a *La Vanguardia*, parlava d'ell com a «sabio jurisconsulto, casi olvidado hoy».³ La seva figura ha estat

tan desconeguda que, fins i tot, a les referències biogràfiques habituals se li assignen un any de naixement i de traspàs equivocats. Això contrasta amb la seva qualificació com a un dels «patriarques de la Renaixença». La publicació gironina *Lo Geronés* afirmava el 1899 que Francesc Romaní: «es [...] sens cap dupte la figura més venerable del catalanisme. Se pot ben dir, que ha consagrat tota sa vida (compta ja 68 anys) á la seva patria. Ell ha sigut un dels precursors d'aquest moviment de renaixensa».⁴ Josep Pla atribueix a Francesc Romaní la introducció de la paraula «regionalisme».⁵ Francesc Macià, en el discurs realitzat al Parlament de Catalunya el 14 de desembre de 1932 que assenyalava la fi de l'etapa provisional de la Generalitat, afirmava que, després de l'11 de setembre de 1714, «Per a vèncer del tot un poble, cal vèncer la seva voluntat». El president Macià situava Romaní entre les persones que simbolitzen aquesta voluntat, una de «les figures del nostre renaixement polític».⁶ Fins i tot, el seu nom va ser recuperat durant la transició

1. Aquest article està basat en la conferència pronunciada a la sala de Plens de l'Ajuntament d'Igualada el 10 de setembre de 2009 amb motiu de la Diada Nacional de Catalunya. Forma part del projecte d'investigació «Orígenes y desarrollo de los distritos industriales exportadores, 1765-2008: un análisis desde la historia económica», dirigit per Jordi Catalan (Ministerio de Ciencia e Innovación) (HAR-2009-07571).

2. VICENS VIVES, J.; LLORENS, M., *Industrials i polítics del segle XIX*, Barcelona: Teide, 1958, p. 132.

3. MASRIERA, A., «Barcelona Revolucionaria. D. Francisco Romaní y Puigdemolas», *La Vanguardia*, 27 de setembre de 1927, p. 7.

4. *Lo Geronés. Porta-veu del Centre Catalanista de Gerona y sa Comarca*, 25 de maig de 1899, VI, n. 256, p. 1-2.

5. PLA, J., *Cambó. Material per a una història d'aquests últims anys*, volum 2, Barcelona: Llibreria Catalònia, 1928.

6. *Diari de sessions. Parlament de Catalunya*, Sessió del dia 14 de desembre de 1932, p. 61.

política, especialment en la discussió del concepte «nacionalitat» durant el debat constitucional.⁷ En definitiva, és interessant l'estudi de Francesc Romaní pel seu caràcter simbòlic en la gènesi del catalanisme.

Francesc Romaní procedia de la burgesia industrial però, en paraules de Vicens Vives, era més aviat un burgès «*de l'intel·lecte*». Romaní, per tant, procedia d'aquest grup marcadament heterogeni pel que fa als seus orígens. Molts d'aquests burgesos, establerts a Barcelona, provenien de la Catalunya interior, com els membres de l'oligarquia paperera de l'Anoia. La base d'aquest grup el van constituir a inicis del segle XIX Francesc Fontanellas, Miquel Elias, Pau Parladé i, més tard, Joaquim Serra. A aquest grup es van anar sumant diferents paperers anoiencs que tenien a Barcelona el seu centre d'operacions.⁸ Francesc Romaní procedia justament d'aquesta oligarquia paperera. Serveixi com a indicatiu que, en la seva joventut, va participar a l'Institut Industrial de Catalunya, en el si del qual va ésser membre de la junta de la secció de paper el 1851.

ELS ORÍGENS: UN ROMANÍ I UN PUIGDENGOLAS

Francesc Romaní i Puigdengolas era fill de Joan Romaní i Massana (nascut el 1798) i de Teresa Puigdengolas i Colomer (nascuda el 1812), matrimoni que va escripturar els seus capítols el 23 de maig de 1828. Els seus avis paternals eren Francesc Romaní i Tort (paperer) i Maria Massana i els materns Marià Puigdengolas i Claramunt (paperer i un dels homes amb més pes social i econòmic de Capellades) i Josefa Colomer. Per tant, Francesc

Romaní, com el seu primer cognom indica, provenia directament de la família que va protagonitzar el desenvolupament de la manufactura paperera anoeinca des del segle XVII.⁹ Tant el seu avi com el seu pare provenien d'una branca dels Romaní que s'havia establert a Vilanova del Camí (la de «Cal Francisquet»). Ambdós havien nascut a l'esmentada localitat, ja que foren arrendataris del molí paperer del Rigat. Amb el temps, Joan Romaní i Massana passà a controlar un molí a Sant Pere de Riudebitlles (el de «les Toeses») i un altre a Capellades. Joan Romaní, finalment es va establir a Capellades, on va ocupar diferents càrrecs de responsabilitat municipal (regidor, etc.), fins a assolir l'alcaldia el gener de 1846. El pare de Francesc Romaní, com altres paperers de Capellades, comptava amb un dipòsit per als seus productes a Barcelona (a la plaça de la Llana, n. 19). Teresa Puigdengolas, per la seva banda, era filla d'una important família capelladina, que comptava amb tradició llanera des del segle XVI, encara que durant l'expansió paperera del segle XVIII es va reconvertir a l'activitat emergent. Els Puigdengolas eren els propietaris del molí capelladí de Cal Fortugós, on prèviament s'havien batanat draps de llana. El seu oncle Marià, germà de la seva mare, també va ocupar l'alcaldia el 1868, primer de forma provisional i després de forma definitiva en el context de «La Gloriosa».

A través de la seva família materna, Francesc Romaní tenia vincles familiars directes amb altres parents llunyans membres de la família Romaní. La seva tieta Josefa es va casar amb Antoni Romaní i Tarrés, important paperer i propietari del molí de Cal Violant de Capellades. El fill d'ambdós va ser Ramon Romaní i Puigdengolas, futur president del Foment del Treball Nacional i també destacat paperer. La seva altra tieta Maria es va casar

7. BENET, J., «Sobre el término “nacionalidades”, aún», *El País*, 30 de juny de 1978.

8. GUTIÉRREZ I POCH, M., «Redes en la génesis y desarrollo de un distrito papelero catalán: el caso de Capellades (s. XIX)», *Investigaciones de Historia Económica*, 10, 2008, p. 82-86.

9. GUTIÉRREZ i POCH, M., *La indústria paperera de l'Anoia (1700-1998): continuïtat i modernitat*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 116-119.

amb Antoni Romaní i Miró, igualment important industrial del paper. Per tant, Francesc Romaní mantenia un estret parentiu amb bona part de l'oligarquia paperera de l'Anoia. Cal destacar que aquestes estructures familiars servien de base per als seus negocis. Així, aquest nucli familiar compartia mecanismes de comercialització i/o subministrament de matèries primeres.

Francesc Romaní i Puigdengolas va néixer doncs a Capellades, en un molí paperer, el 6 de març de 1831, tot i que sovint se li ha atribuït erròniament el 1830 com a any del naixement. Va ser batejat l'endemà amb els noms de Francesc de Paula, Marià i Tomàs d'Aquino. El matrimoni entre Joan Romaní i Teresa Puigdengolas va tenir cinc fills: Josefa (1830), Francesc (1831), Joan (1835), Joaquim (1838) i Maria Mercè (1838). Els germans de Francesc Romaní es van dedicar a comercialitzar paper: Joan (a Barcelona)¹⁰ i Joaquim (a Màlaga).¹¹ Segons el padró de 1846, el domicili familiar era a la zona de la «costa dels Molins», al «Carrer Fondo», en un dels diferents molins paperers d'aquest punt de Capellades. Josefa Romaní es va casar a Màlaga. La filla de Josefa, Mercè Monsonís Romaní, nascuda a la ciutat andalusa, vivia el 1868 amb Joan Romaní i Massana i la seva esposa a Capellades. En aquells moments, el domicili familiar ja era al carrer del Call n. 13, casa construïda per Joan Romaní el 1843. L'altra germana del futur advocat, la Mercè, es va casar amb Domènec Olivella, paperer de Sant Pere de Riudebitlles. A la mort de Joan Romaní Massana, el 1874, el seu hereu va ser Francesc Romaní.

Des de ben jove, concretament des de 1845 com a mínim, Francesc ja no vivia a Capellades.

Així ho documenta el padró de 1846, segons el qual encara hi residien tots els seus germans i els seus pares, però no ell. Francesc vivia a Barcelona, on freqüentava els cercles socials de la seva família. Pel que fa a la seva vida a Barcelona, va ser essencial que fos acollit pel seu oncle Antoni Romaní i Tarrés (al carrer Ample, 81), qui el va introduir als cercles socials de Barcelona.¹² D'aquella època data una relació molt estreta amb el seu cosí Ramon Romaní i Puigdengolas.

LA FORMACIÓ UNIVERSITÀRIA, EL PROPIETARI I EL GESTOR

Segons l'expedient universitari, Francesc Romaní va estudiar el 1845 als Escolapis «en clase de pensionista un año de Retórica en que ha aprendido los principios de este arte y ha traducido a los clásicos latinos».¹³ El mateix any va ingressar a la Universitat de Barcelona. Francesc Romaní és un exemple de la importància de la recuperació d'aquesta institució en la formació de les bases intel·lectuals del primer catalanisme. Entre 1845 i 1848 va cursar els tres cursos de batxiller en Filosofia a l'Institut agregat a la Universitat de Barcelona, on va obtenir el títol el 21 de juny de 1848. En aquella època exercien la docència a la facultat de Filosofia gent com Manel Milà i Fontanals (càtedra de Literatura Espanyola) o Laureà Figuerola (càtedra d'Economia Política i Administració). Durant el curs 1850-1851 va realitzar el curs preparatori de Jurisprudència. Es desconeixen els motius de la interrupció de la seva activitat formativa entre 1848 i 1850. Possiblement es van derivar de la inestabilitat política que vivia

10. La botiga era al carrer del Bisbe. Aquest establiment va ser el dipòsit comercial de les obres del seu germà Francesc.

11. Joaquim s'anunciava com a «Depósito de Papel» amb «Papel de todas clases, libros rayados y en blanco, libritos para fumar, de Alcoy, papel para música, naipes, cartones, efectos de escritorio y de dibujo». Joaquim Romaní va emigrar després a Rosario (Argentina).

12. En una carta datada el 7 de maig de 1849 des de Capellades, Francesc Romaní li deia al seu oncle Antoni Romaní Tarrés «Expressions a ma Sra. Tia, Cosins y los Sres. de la Tertulia» (Museu Molí Paperer MMPC, Fons Cal Violant, 1849).

13. Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona, expedient de Francesc Romaní i Puigdengolas.

el país, de la qual Capellades n'era una bona mostra.¹⁴ La seva correspondència apunta que va passar aquells anys a la seva vila natal.

Entre 1851 i 1858 va realitzar els estudis de Jurisprudència, i va obtenir el títol de batxiller l'11 de juny de 1856 i el de llicenciat el 4 de juliol de 1858. Amb l'excepció del curs preparatori, la resta d'anys va obtenir la qualificació d'excel·lent. No se'n coneixen els motius, però el curs 1854-1855 es va matricular a Madrid. Entre les persones que van contribuir decisivament a la seva formació durant aquells anys cal esmentar Francesc Xavier Bagils (dret canònic); Ramon Anglasell i Serrano (Economia Política i substitut de Laureà Figuerola quan aquest se'n va anar a Madrid);¹⁵ Ramon Roig i Rey; Manel Duran i Bas i Vicenç Rius i Roca (Dret Romà), Estanislau Reynals i Rabassa,¹⁶ Ramon Martí d'Eixalà (Història del Dret), Francesc Permanyer (Dret Civil) i Amador Guerra i Gifré.¹⁷ Entre els seus companys d'aules i els professors hi va haver alguns dels intel·lectuals

més importants que van contribuir al naixement d'un pensament conservador i contrari a l'uniformisme i centralisme liberal. Molts dels seus docents, com Anglasell o el mateix Duran i Bas, van ser membres de la Unió Liberal d'O'Donell. Francesc es va llicenciar en Jurisprudència a la Universitat de Barcelona amb data de 10 d'agost de 1858 i es va registrar al Col·legi d'Advocats de Barcelona el 10 de novembre de 1859. Però a Romaní no se'l pot considerar com un advocat en actiu.¹⁸

Al marge de la seva condició d'advocat, Romaní va ser fonamentalment un rendista. Tenia propietats a Capellades, la Torre de Claramunt, Vallbona, Sant Pere de Riudebitlles, etc. Aquest patrimoni l'havia rebut per herència del seu pare. A més, Francesc Romaní el va incrementar. El jurista capelladí va heretar una bona colla d'habitatges i de terres de conreu. En aquest marc, no ha de sorprendre la seva condició de soci i membre actiu de la patronal dels propietaris catalans, l'IACSI (Institut Agrícola Català de Sant Isidre), des de 1862 fins pràcticament la seva mort. Així, va ser membre de la seva Comissió directiva des de 1864 a 1868. A més, Francesc Romaní, com molts membres de la burgesia industrial i dels professionals liberals de Barcelona, va invertir en la construcció d'edificis a l'Eixample barceloní (va arribar a comptar amb tres o quatre edificis a la Gran Via de les Corts Catalanes i al carrer Urgell).

Com a advocat, va ser més un administrador que no pas un assidu dels tribunals. La seva primera intervenció coneguda en el món del dret va ser com a representant del grup social d'on procedia: la burgesia industrial de l'Anoia. Francesc Romaní va ser un membre actiu del projecte de ferrocarril d'Igualada a Sant Sadurní, des de 1859 fins pràcticament la seva fallida en el si de la crisi de

14. Joan Romaní, el seu pare i llavors alcalde de Capellades, afirmava que havien entrat tretze homes armats a Capellades «que según era de prevenir eran matiners» (Arxiu Històric Comarcal de l'Anoia, Arxiu Municipal d'Igualada, lligalls, 1847, 157.1, Documents de la Comandància Militar i comissaries). El mateix Francesc Romaní li deia al seu oncle Antoni Romaní Tarrés en una carta datada el 7 de maig de 1849 des de Capellades que «Tota aqueixa terra está tranquila y ahir ya tingerem sarao de nit, sols que foran molt poca gent que y varen concorrer» (MMPC, Fons Cal Violant, 1849).

15. La relació directa de Francesc Romaní primer amb Laureà Figuerola i amb Ramon Anglasell li proporcionaria coneixement dels plantejaments proteccionistes d'Eudald Jaumendreu, mestre d'ambdós. L'obra d'Anglasell, *Compendio de las lecciones de Economía Política dadas en la Universidad de Barcelona* (1858), va ser un referent important per als economistes proteccionistes de la segona meitat del segle XIX.

16. Estanislau Reynals va establir una molt estreta relació amb Francesc Romaní. De fet, va ser el seu «presentador» a la matrícula del curs 1857-1858.

17. La germana d'Amador Guerra es va acabar casant amb el cosí germà de Francesc Romaní: Josep Antoni Romaní i Puigdengolas. Un fill del matrimoni va ser Amador Romaní i Guerra, arqueòleg autodidacta i descobridor de l'Abric Romaní a Capellades.

18. Segons *El Consultor. Nueva Guía de Barcelona* publicat el 1863 era un advocat que no estava en exercici.

1866.¹⁹ En determinats moments va jugar el paper d'agitador de les forces de l'Anoia, per encàrrec de l'antic ministre progressista Pascual Madoz. A l'abril de 1864, va formar part de la Comissió que va estar actuant a Madrid juntament amb Madoz.²⁰ Poc després es va vincular, en un període de dificultats, a la «Compañía de los caminos de hierro de Barcelona a Francia por Figueras». Romaní en va ocupar la vicepresidència quan es corria el perill de perdre la concessió, fruit de la indecisió de l'empresa per construir el tram de Girona a Figueres. Romaní va participar en les gestions per subrogar la concessió al Crèdit Mobilier francès i va estar entre els signants del pacte.²¹ Resultat dels seus interessos ferroviaris va ser la publicació *Improcedencia del impuesto del diez por ciento sobre las tarifas de ferro-carriles y sobre las rentas de sus acciones y obligaciones* (1871). En aquest treball afirmava que «*Todavía están pendientes de construcción varias líneas, y de su natural complemento muchas por su enlace con Francia por la parte oriental, y necesitadas del crédito y de la confianza*».²²

Les seves bones relaciones amb l'oligarquia de Barcelona li va facilitar entrar el 1868 com a vocal a la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona, coneguda com la «caixa dels marquesos». Romaní va estar vinculat a aquesta entitat fins a la seva mort. De fet, va ser-ne el director entre 1893 i 1898.²³

19. PASCUAL, P., *Los caminos de la era industrial. La construcción y financiación de la Red Ferroviaria Catalana (1843-1898)*, Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona, 1999, p. 327-340.

20. *El Eco de Igualada*, 17 d'abril de 1864, II, n. 68, sp.

21. *Gaceta de los Caminos de Hierro*, 17 de maig de 1874, XIX, n. 20, p. 308.

22. ROMANÍ i PUIGDENGOLAS, Francesc, *Improcedencia del impuesto del diez por ciento sobre las tarifas de ferro-carriles y sobre las rentas de sus acciones y obligaciones*, Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Compañía, 1871, p. 10.

23. CABANA, Francesc, *Caixes i Bancs de Catalunya, Volum I. Caixes d'Estalvis catalanes I*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1996, p. 50.

Una de les principals tasques professionals de Francesc Romaní va ser la d'administrador de les propietats immobles de Claudi López i Bru, segon marquès de Comillas. Va ser nomenat per a aquest càrrec el 1887, quan es va formar l'«Administración General de los Estados del Exmo. Señor Marqués de Comillas». Era una feina imponent, atès que suposava l'administració de 20.000 hectàrees. L'abril de 1931, el marquès de Comillas era el sisè major propietari dins dels «Grandes de España». Les propietats s'estenien per mitja Espanya (Extremadura i, fonamentalment, Castella la Manxa). El mateix Francesc Romaní tenia interessos a la «Compañía Trasatlántica», propietat de Claudi López. També cal esmentar l'estreta amistat de l'advocat capelladí amb Mossèn Jacint Verdaguer, protegit com és sabut de Claudi López.

Francesc Romaní disposava d'obligacions del «Canal d'Urgell». El 1887 va ser elegit per la junta d'obligacionistes per formar part de la junta de govern. L'entrada de Romaní coincideix amb un període de gran dificultats de la companyia i de creixents tensions amb els regants. El 1904 encara en formava part. Francesc Romaní també va tenir accions de «Durán Ricomá y Cia.», una companyia elèctrica amb seu a Mollerussa i vinculada al Canal d'Urgell.

EL JURISCONSULT:

UN MEMBRE DE L'ESCOLA JURÍDICA DE BARCELONA

Malgrat aquestes tasques empresarials i de gestió, la major importància de l'actuació de Romaní en el món del dret procedeix de les seves aportacions teòriques. J. Mañé i Flaquer afirmava el 1869 que «*El señor Romaní [...] goza en Cataluña de merecida fama por sus trabajos científicos*». El jurista capelladí va destacar en especial en la seva lluita i defensa del dret civil català, única pervivència de la legislació catalana i identificada, al mateix temps, com a element central de la personalitat del país. El millor resum d'aquesta percepció

apareix en un article publicat a *Catalunya* el 1903 quan afirma que «*Per conèixer la vida íntima de la nacionalitat catalana, cal estudiar los documents jurídichs que la infórman des de sa infantesa*».²⁴ En l'article evidenciava les diferències respecte al model castellà en matèria de testament i d'accés a la terra. La revista *Catalunya* va ser editada per Josep Carner. Cal recordar que Sebastià J. Carner, el pare del poeta era, també, capelladí de naixement.

La voluntat de pervivència del dret civil català es va enfrontar amb la revolució liberal i els seus intents de codificar i homogeneïtzar les legislacions forals. Sens dubte, el clima viscut el 1851, durant el primer intent de codificació, i els articles del seu «protector» Estanislau Reynals al *Diari de Barcelona*, van ser decisius en la formació de Romaní. Segons paraules del mateix Francesc Romaní: «*Desde nuestros primeros estudios profesionales nos llamaron poderosamente la atención las corrientes avasalladoras y destructoras del Derecho civil catalán en las altas esferas gubernamentales españolas*».²⁵ Francesc Romaní formava part de l'escola jurídica catalana encapçalada per Manuel Duran i Bas, fortament influenciada per l'historicisme. Sovint s'ha interpretat aquesta escola jurídica com una de les bases de la Renaixença. Aquest grup de juristes tenien el seu referent a l'escola històrica del dret d'origen germànic, especialment representada per K. von Savigny, que propugnava la peculiaritat individual i històrica de les lleis de cada poble. En la seva lògica expositiva, dret i història s'encreuen amb total naturalitat.

Fruit d'aquesta voluntat, Romaní va publicar diferents treballs. Entre ells cal esmentar la *Memoria sobre la naturaleza del crédito territorial*

y sobre las medidas legislativas para favorecer su desarrollo en España (1865), que va resultar premiat en un concurs convocat per l'Ateneu Català amb una medalla d'or. Hi defensava la necessitat de pluralitat de bancs per afavorir el crèdit enfront del projecte liberal de Banc únic. Ja era simptomàtic del seu contingut el «lema» amb què Romaní va presentar l'obra a concurs: «*La multiplicidad de Bancs és la vida del crèdit públic, la seva mort en serà la mort*». En aquesta mateixa memòria afirmava que «*España es un haz de nacionalidades, cuya soberanía, la religión y los matrimonios de sus príncipes, han aunado, pero no confundido*». El 1866, any en què havia aparegut una nova llei d'aigües, va publicar una obra sobre legislació de l'aigua: *Estudios sobre la codificación de aguas*. El mateix any va participar en l'*Exposición* adreçada per l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre al govern, que se centrava en els censos i les prestacions emfitèutiques a Catalunya. La defensa del dret català és també un dels eixos d'*El Federalismo en España*, obra que comentarem més endavant.²⁶ També fruit d'aquesta preocupació va ser la publicació de *Breves reflexiones sobre fueros civiles en España*. En aquesta obra, datada el 1878, es preguntava si «*¿Han de uniformarse los usos, costumbres y leyes españolas, ó por el contrario ha de subsistir la variedad secular establecida, juntamente con la unidad nacional, desde los reyes católicos hasta nuestros días?*».²⁷ Francesc Romaní va participar al Congrés Jurídic Català (1880-1881), punt de partença d'una activa campanya per crear complicitats a la societat catalana per mantenir el dret civil propi. Era el resultat de la reactivació del projecte de promulgar un Codi Civil. En aquest context va signar l'*Exposición al*

24. ROMANÍ i PUIGDENGOLAS, F., «Usatges. Quins foren sos autors. Son carácter y principals tendències», *Catalunya*, n.1, 15 de gener de 1903, p. 2.

25. ROMANÍ i PUIGDENGOLAS, F., *Concordancia del artículo 5º de la Ley de Bases de 11 de Mayo de 1888 con el artículo 12 del código civil y sus anexos...*, Barcelona: Imprenta de Henrich y C^a, p. 3.

26. ROMANÍ i PUIGDENGOLAS, F., *El federalismo en España*, Barcelona: Imprenta de Magriñá y Subirana, 1869.

27. ROMANÍ i PUIGDENGOLAS, F., *Breves reflexiones sobre fueros civiles en España*, Barcelona: Imprenta de la Viuda e Hijos de J. Subirana, 1878, p. 3.

gobierno acerca de la conveniencia de conservar el derecho civil vigente en Cataluña (1882). Aquest activisme es va reactivar amb la presentació a les Corts del nou codi civil el 1889 (i els seus articles 12 i 15). Romaní era cosignant d'un telegrama enviat al ministre de Gràcia i Justícia en nom de la comissió de Conservació del Dret de Catalunya en què demanava la suspensió dels articles 12 i 15 i que «*se modifiquen en sentido reclamado repetidamente por Cataluña*».²⁸ L'agitació ciutadana va aconseguir una millor redacció de l'article 15. Com a resultat va editar la *Concordancia del artículo 5º de la Ley de Bases de 11 de Mayo de 1888 con el artículo 12 del Código Civil español y sus anexos* (1894). En aquest llibre parlava, amb relació a la institució del consell de família, de «*la manía de la uniformidad que alentaba á los políticos de los años de 1837 y 1845 (progresistas y moderados)*».²⁹ El jurista anoienc va publicar un article on agraija els articles elogiosos sobre el seu llibre, ahora que afirmava de nou que «*La onada del centralisme que escombrá nostre llengua de las Notarias creix encara y va creixent fins á desallotjarla de nostres escolars. Lo castellanisme per nosaltres es la revolució triomfant, pero una revolució manyosament impía y despótica*». Finalment expressava un cert optimisme, fruit de l'acció del regionalisme: «*Aixís y tot, es precís oposar á la bestia del uniformisme la virtud heróica del regionalisme que la domesticará y la posará al servey de Deu, de la rahó y de la justícia*».³⁰ Romaní va figurar entre els impulsors, juntament amb el marquès de Comillas i Jacint Verdaguer, de la subscripció per editar els discursos de Manel Duran i Bas en el Senat en defensa de la legislació catalana.³¹

Quan Duran i Bas va ocupar la cartera de Gràcia i Justícia, es va crear, segons reial decret de 24 d'abril de 1899, la Comissió Especial per a la Codificació del Dret Civil de Catalunya. L'esmentada comissió es va constituir el 14 de maig següent. Romaní en va ser nomenat president, càrrec que va ocupar fins a la seva mort. La Comissió de Codificació tenia previst enllestir la seva feina en sis mesos, però aquest termini es va anar prorrogant fins a esdevenir indefinit. Cal esmentar que el seu primer secretari va ser Enric Prat de la Riba. Fruit de la feina feta, va ser l'*Ante-proyecto de Apéndice al Código civil para el Principado de Cataluña* (1903) cosignada per Francesc Romaní i Joan de Déu Trias i Giró.

UN POLÍTIC POC POLÍTIC

Francesc Romaní es pot definir de forma clara com un home de la Renaixença i, com a tal, va participar activament del clima cultural de l'època. Va ser membre de l'Ateneu Català, precedent de l'Ateneu Barcelonès, des del 4 de desembre de 1860. El 1884 va ser nomenat membre de l'Acadèmia de les Bones Lletres. Va participar als Jocs Florals a mitjan dècada de 1860 (1864 i 1867), va formar part de la seva Junta Permanent i, fins i tot, els va presidir el 1898.³² Un símbol de la seva adscripció a la generació de la Renaixença va ser la seva estreta relació amb Jacint Verdaguer. Romaní va col·laborar activament en diferents publicacions de la Renaixença, com la *La Renaixensa* mateixa. El 1906 va figurar entre les personalitats capelladines

28. *La Dinastía* (Barcelona), 23 d'abril de 1889, n. 3.259, p. 1.

29. ROMANÍ i PUIGDENGOLAS, F., *Concordancia del artículo 5º de la Ley de Bases...*, op. cit., p. 3.

30. *Lo Geronés. Porta-veu del Centre Catalanista de Gerona y sa Comarca*, 17 de novembre de 1894, I, n. 33, p. 1-2.

31. *La Dinastía* (Barcelona), 8 d'abril de 1889, n. 3.224, p. 1.

32. Francesc Romaní finalment no hi pogué assistir «*a causa d'una desgracia de familia*», la mort del seu cosí Ramon Romaní i Puigdemolas. En el seu discurs, que va ser llegit, va afirmar «*¡Ah! Si las aspiracions que naixen del esperit de la present festa, haguessen sigut atesas á son temps, ¡quanta sanch malaguanyada s'hauria estalviat la pobra Espanya! Mes la política malestruga de la assimilació, rendida tant sols per la forsa major, predomina encara en las esferas del nostres governants*» (*La Costa de Llevant*, 8 de maig de 1898, V, n. 19, p. 1-2).

EN FRANCISCO ROMANÍ Y PUIGDENGOLAS
PRESIDENT DELS JOCES FLORALS D'ENGLANY

Fotografia de Francesc Romaní publicada amb motiu de la seva presidència dels Jocs Florals de 1898

que van donar suport a la iniciativa de la publicació local *La Veu de Capellades* de dur a terme uns Jocs Florals. Francesc Romaní ofería un premi a la millor composició que tractés de la devoció de Capellades a Santa Dorotea. El premi eren els poemes de Mossèn Cinto Verdager: «L'Atlàntida» i «Canigó».

Políticament, Francesc Romaní va ser un catalanista conservador i catòlic practicant. Sense el component confessional és impossible entendre la seva orientació.³³ Així, va ser membre de l'Associació de

33. Fèlix Cucurull afirmava que «Amb la Revolució de setembre, el liberalisme català d'expressió federal no esquerrana, troba el seu més gran doctrinari en Francesc Romaní i Puigdengolas, que usant una terminologia d'avui podríem qualificar de demòcrata cristià» (CUCURULL, F., *Panoràmica del nacionalisme català*, Volum II, París: Ed. Catalanes de París, p. 45).

Catòlics de Barcelona (on va arribar a assolir la presidència a finals de la dècada de 1870) o de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat (creada per Josep Torras i Bages). No ha de cridar l'atenció, per tant, la seva estreta relació amb els membres més conspicus del vigatanisme (Josep Torras i Bages o Jaume Collell), ni la seva habitual col·laboració al seu òrgan: *La Veu de Montserrat*. D'acord amb aquesta orientació, cal esmentar la seva participació en la junta organitzadora del Mil·lenari de Montserrat el 1880, organitzat pel llavors abat Miquel Muntadas i Romaní, també capelladí.

Francesc Romaní provenia de famílies amb un passat liberal, com bona part de la burgesia catalana i anoeinca. Mostra d'això va ser que el pare, oncles i cosins de Romaní participessin en el consistori de Capellades³⁴ o formessin part de les Milícies Nacionals (a Capellades,³⁵ a Barcelona,³⁶ etc.). Quan la situació va esdevenir delicada, els Romaní, com una part important de la burgesia catalana, es van situar prop del liberalisme moderat. Però, ràpidament, aquesta burgesia va veure com els interessos del moderantisme eren diferents als seus: homogenització jurídica, aranzels, etc. Així l'oligarquia catalana es va veure progressivament apartada dels cercles de poder i sense eines pròpies per recolzar el seu projecte d'industrialització. El símbol d'aquesta realitat va ser la constitució de 1845. Les elits catalanes van tenir, doncs, restringit el seu àmbit d'actuació política a l'esfera local i/o provincial.

34. Joan Romaní i Massana, el seu pare, ja va ser membre del grup de compromissaris que va triar l'ajuntament capelladí durant el Trienni Constitucional. Va ser membre de l'ajuntament de Capellades des de 1840 i va arribar a l'alcaldia el gener de 1846. El va succeir a l'alcaldia Josep Carner, l'avi de l'insigne poeta català d'arrels capelladines.

35. El seu pare Joan Romaní i Massana al Trienni Constitucional era membre de les Milícies Voluntàries. L'abril de 1842 era el capità de la segona Milícia Nacional de Capellades.

36. Antoni Romaní i Tarrés, oncle de Francesc Romaní, el 1840 formava part del «Cuarto Batallón» de les Milícies Nacionals (*El Constitucional* (Barcelona), 29-I-1840, n. 221, p. 40).

Francesc Romaní es va presentar el 1863 a les eleccions per a la Diputació Provincial pel districte d'Igualada, sembla que sota el paraigua del partit moderat. El 27 de novembre de 1863, en una carta adreçada a l'alcalde de Capellades, afirmava «*Habiendo sido proclamado Diputado provincial por ese distrito, tengo el mayor gusto en ofrecerme á ese municipio al que debo toda la significación de mi nombre*».³⁷ Romaní va ser diputat provincial entre 1864 i 1868. El seu mentor polític va ser Pere Dalmasas i Vallès, igualadí, també advocat i llavors president de la Diputació. Romaní, des d'aquest lloc, va evidenciar un clar compromís envers la seva comarca d'origen. A l'abans esmentada carta adreçada a l'alcalde de Capellades afirmava que «*Dentro de poco dejará de ser una ilusión el que Capellades sea el centro de importantes carreteras y el punto de paso de un ferro-carril, en el que se vinculan mayores esperanzas*». Aquesta actuació en favor dels interessos anoiencs queda clara en una carta adreçada a *El Eco de Igualada* (14-II-1865), on expressava la seva frustració per no aconseguir resposta al malestar d'Igualada i comarca. Francesc Romaní afirmava que «*sufro con la persistencia de los males que nos afligen*».³⁸ En aquesta carta comentava les seves actuacions per impulsar les obres de les carreteres d'Igualada a Vilafranca i Santa Coloma de Queralt. S'hi disculpava i justificava els retards pel fet que l'aprovació definitiva dels projectes estava en mans de l'Estat. Llavors Igualada estava fortament sacsejada per la crisi del sector cotoner, producte del desabastament de matèria primera com a resultat de la Guerra de Secessió dels Estats Units. La principal conseqüència va ser l'increment de l'atur. Poc després, Romaní intervenia enfront de l'empresonament d'un grup d'obers pel fet d'estar associats.³⁹

Francesc Romaní, al marge de les actuacions en el seu districte i també en condició de diputat provincial, va participar en l'activa cam-

panya ciutadana per aconseguir l'enderroc de la Ciutadella. Amb aquest motiu va signar, amb data 20 de març de 1864 i juntament amb altres diputats (Victor Balaguer, qui arribaria a ser cap del partit liberal fusionista a Catalunya durant la Restauració, i Ferran Puig), una comunicació adreçada a Alejandro Mon, president del consell de ministres, a qui van lliurar-li en una entrevista personal. Deien que «*nada más glorioso para el reinado de Isabel II, que la desaparición de un fuerte levantado en castigo de los catalanes, por haber defendido hasta el último momento su libertad constitucional*».⁴⁰ Inicialment semblava que la comissió havia obtingut els seus objectius, però els fets posteriors ho van desmentir (no se'n va iniciar l'enderroc fins al 1868, com a resultat de la Revolució de Setembre). En paral·lel, també va actuar en favor de l'edificació d'un nou institut de «*segunda enseñanza*» a Barcelona.⁴¹ En aquella època també va ser membre de la «Junta Provincial de agricultura, industria y comercio».

Malgrat que s'ha posat de manifest l'existència d'uns clars precedents del catalanisme abans de 1868, existeix un cert consens que va ser a partir d'aquell any que l'articulació política del catalanisme va anar adquirint més vigor i solidesa. Francesc Romaní il·lustra perfectament la desorientació de la burgesia catalana en el context de desintegració del règim isabelí: les opcions habituals fins llavors estaven esgotades. Com afirma Borja de Riquer, «*el período 1868-1873 [...] va ser una difícil etapa per a les forces conservadores catalanes*».⁴² Durant l'esclat de la revolució de setembre de 1868, Romaní i Puigdemolas va jugar un paper moderador. Lluís Domènech i Montaner comentava la seva participació en «*una gran asamblea o meeting en el vell Saló de*

40. BALAGUER, V., *Las calles de Barcelona*, Tom I, Barcelona: Establecimiento Tipográfico Editorial de Salvador Manero, 1865, p. 569.

41. *El Contemporáneo* (Madrid), 10 de març de 1864, n. 975, p. 2.

42. RIQUER, B. de, *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya*, Vic: Eumo, 2000.

37. AHC, Correspondència, ST 941.

38. *El Eco de Igualada*, 19 de febrer de 1865, III, n. 113, sp.

39. *El Eco de Igualada*, 21 de febrer de 1864, II, n. 60, sp.

la Llotja de Mar», afirmant que «Hi anà En Romaní a combatre ab la seva paraula la disbauxa que s'havia apoderat dels carrers, de les reunions populars, de l'escena pública, de l'administració comunal... Volia encaminar la llibertat, qu'ell professaba, per un camí d'ordre respectuós y de moralitat tradicional y anava a proposar institucions polítiques al poble sobirà».⁴³ Quan després «la multitud esbojarrada, el remat sobirà esporugit, fugí de la sala atropellantho tot [...] En Romaní, al mig, se dolia de lo passat, del camí emprés, del pervindre trist qu'es veyá avançar». A finals de 1868 es va produir un important punt d'inflexió en la vida política de Francesc Romaní: va rebre la proposta del Comitè Republicà Democràtic Federal d'Igualada de presentar-se com a candidat a diputat a les Corts constituents pel districte electoral de Manresa (que englobava el d'Igualada). Els seus companys de candidatura havien de ser Estanislau Figueras, Pau Milà i Fontanals, Laureà de Ballester i Pelegrí Marquedà. La proposta va ser resultat del seu prestigi al districte. Francesc Romaní afirmava que «ante la gravedad de las circunstancias, mi primer impulso fue eludir todo compromiso; más como se insistiese en la propuesta, hube de pensar, no en mi propia conveniencia y pequeñez, sino en mis deberes de ciudadano».⁴⁴ Tot i que afirmava que «He de confesar que sentía cierta repugnancia en declararme republicano». La seva adscripció als republicans federals era justificada davant de la disjuntiva d'optar per aquests o per «la monárquica de coalición», opció poc favorable als interessos de Romaní. Segons J. Vicens Vives, Francesc Romaní s'havia apropiat a l'adscripció republicano-federal per «animadversió a les mesures castellanitzadores de Madrid».⁴⁵ L'advocat

capelladí datava la seva adscripció al republicanisme federal a la discussió de la llei hipotecària aprovada el 1863. Aquesta discussió, juntament amb la de la llei notarial de 1862, va ser fortament discutida des de Catalunya. Una altra fita, assenyalada per Romaní, en el seu camí cap a la fórmula federativa va ser la causa encetada al Senat espanyol el 1864 per Manuel Sánchez Silva en contra dels furs bascos.

L'1 de desembre de 1868, Francesc Romaní va adreçar una carta-manifest al Comitè Republicà Democràtic Federal d'Igualada. Entre d'altres coses, hi afirmava que «El sistema federalista, al que profeso un culto decidido, ha de ser el encargado de hacer revivir en la forma moderna las antiguas libertades».⁴⁶ El Comitè dels federals igualadins va recolzar el 16 de desembre de 1868 la candidatura de Romaní «para representar este distrito en las próximas cortes constituyentes». Però, finalment, altres comitès van expressar la seva opinió i «me eliminaron de entre los cinco candidatos que corresponden a la circunscripción de Manresa». En definitiva, va ser finalment exclòs, possiblement per la seva trajectòria prèvia i la seva clara adscripció catòlica.

El posicionament de Romaní en favor dels federals li va motivar diferents atacs. El més conegut va ser el de Joan Mañé i Flaquer, director del *Diario de Barcelona*. Fins i tot Laureà Figuerola, polític nascut a Calaf i que va ocupar la cartera d'Hisenda en aquella època, en una carta adreçada a Manuel Duran i Bas i datada el 21 d'agost de 1869, després d'analitzar les propostes de Reynals «que me dejó estupefacto cuando me mostró claramente que estaba por la solución republicana y además federal», deia «el no menos extraordinario Sr. Romaní».⁴⁷ Romaní va respondre els comentaris de Mañé amb *El Federalismo en España* (1869),

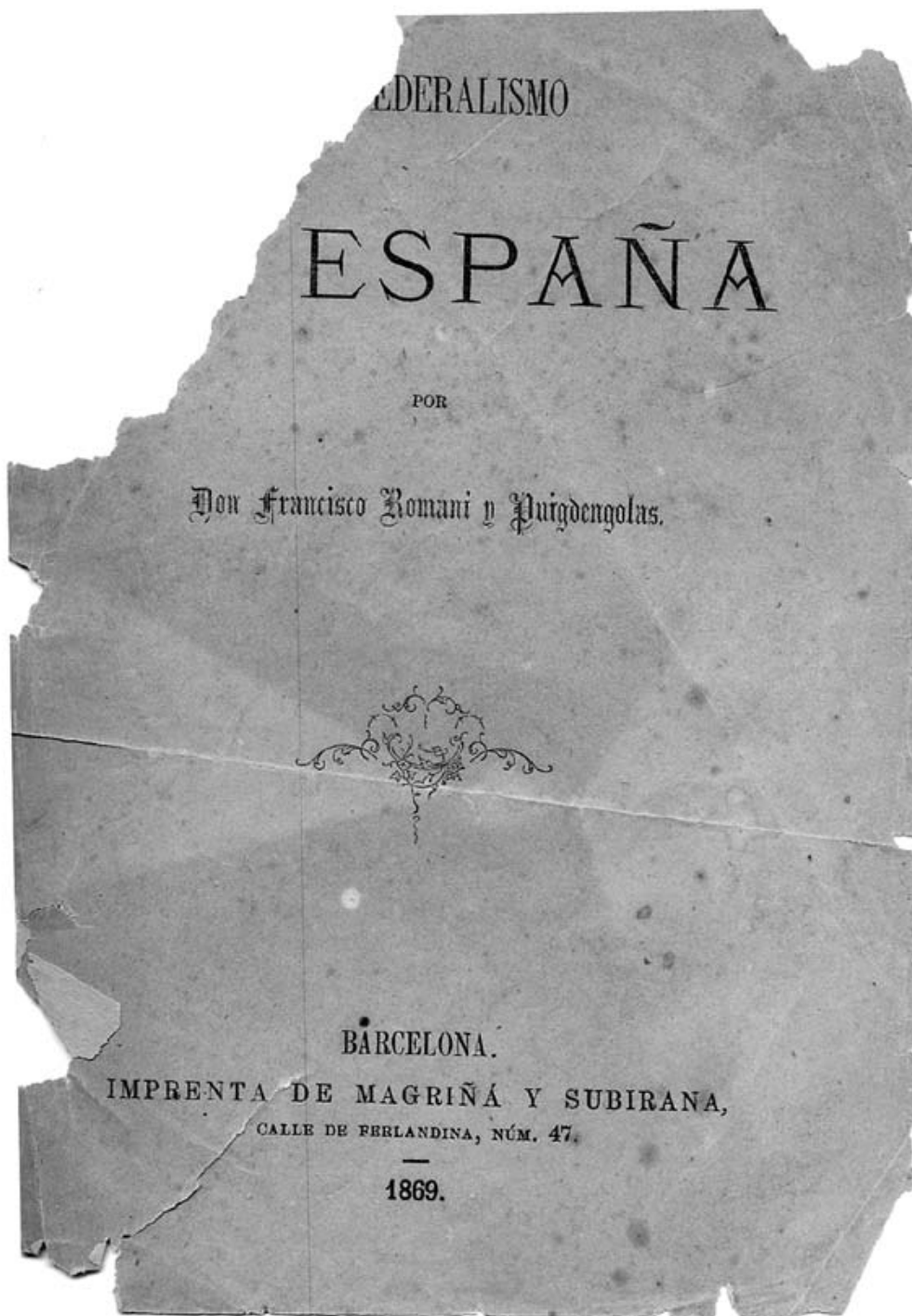
43. DOMÈNECH Y MUNTANER, Ll. "Centelles. Baptisteri y Cellar-memoriae de la primitiva església metropolitana de Tarragona", *Discursos llegits en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la solemne recepció pública de... el día 5 de juny de 1921*, Impr. Atlas Geográfico: Barcelona, 1921, p. 5-6.

44. ROMANÍ I PUIGDENGOLAS, F., *El federalismo en España*, Imp. de Magriñá y Subirana: Barcelona, p. 21.

45. VICENS VIVES, J.; LLORENS, M., *op. cit.*, p. 277.

46. ROMANÍ I PUIGDENGOLAS, F., *El federalismo en España*, Imp. de Magriñá y Subirana: Barcelona, p. 44-45.

47. *Epistolari polític de Manuel Duran i Bas (correspondència entre 1866 i 1904)*, Barcelona: Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990, p. 164.

Portada d'El *Federalismo en España* (1869), principal obra de pensament polític de Francesc Romani

publicat quan ja tenia clar que no aniria a les llistes dels republicans federals. Aquesta obra, segons Borja de Riquer, va ser la primera formulació d'un regionalisme català. Josep Pella i Forgas, correligionari seu i company en algunes activitats, va afirmar anys més tard que «per primera vegada de una manera clara, se definia un regionalisme històric i tradicional dintre de la forma política federativa».⁴⁸ D'aquesta forma es podria posar aquest text a l'alçada de *Lo Catalanisme* de Valentí Almirall (1886), *El Regionalismo* de Joan Mañé i Flaquer (1887) o *La tradició catalana* de Josep Torras i Bages (1892). *El Federalismo...* és una obra de notable originalitat teòrica, ja que pretén sintetitzar el regionalisme històric i tradicional, imbuït d'un catolicisme militant, amb el republicanisme federal. El jurista capelladí discutia l'afany homogeneïtzador de les constitucions liberals, especialment la de 1845 i la reforma fiscal paral·lela. Com a contrast, Romaní recuperava la seva frase de 1865 «España es un haz de nacionalidades» i deia que «Cataluña sufre de mala gana un yugo que amortigua sus bríos».⁴⁹ Francesc Romaní destacava el «genius loci, ese espíritu creador» català, que l'havia fet superar la passivitat estatal (construcció del ferrocarril de Mataró, plans de carreteres, exposicions industrials, etc.). Com a solució, proposava la formació d'una federació d'entitats independents entre elles, tot prenent la Corona d'Aragó com a referent. Per a ell, la simple descentralització administrativa no era suficient: «Los antiguos reinos no tienen que cuidar de intereses simplemente económico-administrativos, sino que deben conservar dentro de la unidad su ley, su lengua, su literatura, su arte, su carácter». En aquest sentit afirmava que «La importación de la dinastía borbónica á España, lejos de mejorar la suerte de sus reinos federados, la ha quebrantado». En el seu

programa, afirmava que «Los intereses del catolicismo deben prevalecer en la futura constitución». En termes aranzelaris es mostrava clarament favorable al proteccionisme, tot afirmant que «De modo que por simple razón de patria, de seguridad é independencia, ha de ser un interés de primer orden la protección de la industria».

Després del refús republicà, a Romaní li va arribar la proposta de presentar-se al districte de Barcelona per la candidatura de «Defensa de Unidad Católica». En aquesta candidatura, segons Giovanni C. Cattini, es trobava amb antics moderats, carlins, catòlics i conservadors independents. Entre els seus companys de candidatura hi havia Pablo Barnola (conegut carlí), Francisco de Lersundi, Felip Vergès Permanyer (antic professor de Romaní a la facultat de Jurisprudència), Antoni Aparisi Guijarro (també tradicionalista) i Ramon Font i Viñals.⁵⁰ No en va sortir elegit. Després de la seva derrota electoral, y «en medio del desquiciamiento de la sociedad española» i el context de la sublevació federal, es va apropar al carlisme. Segons paraules seves, «Hicimos una pequeña excursión al campo carlista». El 1870 es va presentar a les llistes carlistes pel districte de Vic (juntament amb Lluís M. de Llauder i de Dalmases, cridat a esdevenir un dels líders del carlisme català, director d'*El Correo Catalán* i company d'estudis de Romaní).⁵¹ L'aproximació al carlisme de Romaní va ser ben curta.

A partir de la Restauració de 1874, la burgesia catalana va acceptar el nou marc institucional. Però el mateix Romaní simbolitza les seves crítiques al sistema canovista, centrades en la qüestió religiosa, l'onada codificadora i el lliurecanvisme.

48. PELLA I FORGAS, J. *La crisi del catalanisme*, Imp. de Henrich: Barcelona, 1906, p.22.

49. ROMANÍ I PUIGDENGOLAS, F., *El federalismo en España*, Imp. de Magriñá y Subirana: Barcelona, p. 67.

50. CATTINI, G., «La construcció de l'Estat nacional espanyol i els intel·lectuals perifèrics. La crítica regionalista d'en Francesc Romaní Puigdengolas», a *L'Estat-Nació i el conflicte regional: Joan Mañé i Flaquer, un cas paradigmàtic, 1823-1901*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, p. 41.

51. *La Época* (Madrid), 17 de gener de 1870, p. 3.

En aquest marc van anar madurant postures cada cop més properes al catalanisme. Així i tot, el 1882, segons *L'Escut Igualadí*, es va plantejar el seu nom per anar de nou a una candidatura a la Diputació juntament amb Manel Planas i Canals. Planas va ser l'home de Cánovas a Barcelona i va arribar a ser destacat dirigent del partit liberal-conservador a Barcelona, diputat i senador. El lloc inicialment destinat a Romaní el va ocupar l'igualadí Sebastià Franch i Jover.⁵²

Una de les principals conclusions del Primer Congrés Catalanista (1880) estava en la línia de Romaní: la necessitat de la defensa del dret civil. Romaní ja estava plenament vinculat al Centre Català d'Almirall. Cal esmentar, en aquest sentit, el ple suport donat per Francesc Romaní a l'escrit signat per Marcelino Menéndez Pelayo en què atacava el famós brindis dels catedràtics realitzat el 30 de maig de 1881 i s'oposava a la supressió dels furs regionals.⁵³ La reunió celebrada a proposta de Valentí Almirall l'11 de gener de 1885 a la Llotja va decidir la redacció d'una memòria per ser lliurada al rei. Havia de ser la resposta catalana als tractats comercials signats amb el Regne Unit i al Codi Civil que s'estava plantejant des del govern central. Francesc Romaní figurava entre els membres de la Comissió nomenada per a la redacció del que serà conegut com a «Memorial de Greuges» (*Memòria en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya*). En realitat, Romaní la dirigia. El ponent del Memorial va ser Valentí Almirall. La comissió va validar el text redactat per Almirall el 22 de febrer de 1885 i el document va ser lliurat al rei Alfons XII el 10 de març següent.

52. *L'Escut Igualadí*, 14-XII-1882, I, n. 17, p. 1.

53. En aquesta carta Romaní afirmava «*Los hijos de la tierra catalana, que tan mal tratados nos vemos por nuestros hermanos de letras y ciencias, sentimos siempre grande entusiasmo á favor de las ideas y de las personas, que usan el lenguaje inspirado por la razón y por el respeto debido á todos los que formamos el glorioso conjunto de nuestra nacionalidad española, así como aborrecemos la unidad artificiosa y por lo tanto despótica*» (Marcelino Menéndez y Pelayo; edició a cura de Manuel Revuelta Sañudo, *Epistolario. Vol 5. Mayo 1881-Diciembre 1882*. Disponible a la Biblioteca Cervantes Virtual).

Romaní va protagonitzar la primera escissió del Centre Català. El 1886, l'advocat capelladí va contribuir a crear *La España Regional*, publicació de la qual va ser director, juntament amb l'empordanès Josep Pella i Forgas.⁵⁴ El projecte va ser finançat per Eusebi Güell. Aquesta revista pretenia ajudar a difondre els plantejaments del Memorial de Greuges i va ser una important manifestació del catalanisme conservador. *La España Regional* pretenia difondre una doctrina regionalista fonamentada en els valors tradicionals i de clara confessionalitat catòlica. La revista es va publicar en castellà, ja que la seva intenció era arribar a tot Espanya. Francesc Romaní hi afirmava que li interessava «*el concurso de las demás regiones igualmente maltratadas, para que convencidas todas ellas de la solidaridad en los orígenes y causas de nuestros males, tratemos también mancomunadamente de buscar y aplicar el oportuno y lícito remedio*». ⁵⁵ La publicació barcelonina disposava de distribució a Espanya (en especial, a Galícia i al País Basc), a França (a París i Perpinyà) i a l'Amèrica Llatina (l'Havana, Caracas, Buenos Aires i Mèxic). La seva aparició va provocar reaccions a tota la premsa espanyola i, lògicament, a la catalana. Entre totes elles destaca la de Joan Mañé i Flaquer: «*A nuestro juicio "La España Regional" levanta la bandera del verdadero catalanismo*». ⁵⁶ Lògicament, Francesc Romaní va publicar diferents articles a les pàgines de la publicació que dirigia. Francesc Romaní es mostrava partidari de la monarquia tradicional com a mecanisme per «*restituir á las regiones las formas de la seva vitalitat*». En el terreny de la política pràctica, i veient la debilitat del regionalisme, propugnava un pacte amb el partit conservador. *La España Regional* es va publicar fins al 1893, «*porque creemos haber llenado ya el propósito que nos movió á publicarla*» a causa del «*prodigioso desenvolvimiento de la idea*

54. Vegeu CATTINI, G., art. cit.

55. *La España Regional*, any I, volum I, 1886, p. 7.

56. Citat per *La España Regional*, any I, volum I, 1886, p. 639.

regional por toda España».⁵⁷ Sembla, però, que els veritables motius van ser econòmics. La historiografia, en general, ha identificat aquesta publicació com a tradicionalista, monàrquica, catòlica i, a vegades, fins i tot se l'ha qualificat com d'un clar espanyolisme, tot i que l'opinió generalitzada és molt més matisada.

El 1887 es va fundar la Lliga de Catalunya, formada per elements conservadors del Centre Català descontents amb l'elecció com a president de Valentí Almirall i per membres del Centre Escolar Catalanista fundat el 1886 (Cambó, Prat de la Riba, Narcís Verdager, Àngel Guimerà, Ll. Duran i Ventosa, Puig i Cadafalch). *La España Regional* i el seu director Francesc Romaní es van sumar al projecte. Francesc Romaní va ser president de la Lliga de Catalunya entre octubre de 1890 i setembre de 1891. Va continuar vinculat a aquesta associació, especialment com a vocal de la Comissió de Legislació i Història, càrrec que va desenvolupar des d'octubre de 1891 a setembre de 1893.

El 1891 va néixer la Unió Catalanista sota l'impuls de la Lliga de Catalunya. Es va donar a conèixer amb motiu de la seva primera assemblea que es va realitzar a Manresa el 1892. La voluntat de la nova agrupació era estendre el moviment catalanista arreu de Catalunya. El resultat de l'Assemblea realitzada a la capital del Bages van ser les «Bases de Manresa». Entre els signants hi havia Francesc Romaní com a delegat per Barcelona. A les Bases de Manresa s'establí un projecte d'autonomia per a Catalunya. L'advocat capelladí també va participar a les assemblees de Reus (1893), Balaguer (1894), Olot (1895), Vic (1896), Terrassa (1901, amb un missatge llegit) i Barcelona (1904). A les de Balaguer, Olot, Vic i Terrassa va participar en la redacció del projecte de bases. El 1895 va entrar a formar part de la junta directiva de la Unió i en va ocupar la presidència des de maig de 1899. La figura de Romaní va ser

57. *La España Regional*, any I, volum I, 1886, p. 7.

elegida pel consens que suscitava entre els diferents sectors del partit. Però ja era tard: el setembre es va formar el Centre Nacionalista Català (amb Narcís Verdager i Callís) que es va separar de la Unió Catalanista. D'aquest procés va sorgir la Lliga Regionalista, resultat de la fusió el 1901 del Centre Nacionalista Català amb la Unió Regionalista (que agrupava els polaviejistas catalans). Era el partit que havia de pilotar els primers triomfs polítics del catalanisme amb les figures d'Enric Prat de la Riba i de Francesc Cambó.

Durant els anys finals del segle XIX, Romaní i Puigdemongols va publicar diferents obres d'anàlisi. La més destacada va ser *Antigüedad del regionalismo español* (1890),⁵⁸ llibre dedicat al marquès de Comillas, en el qual, i des d'una visió romàntica i historicista, reclamava la recuperació del protagonisme polític de les regions. Així afirmava que «*la existencia fundamental y constante de las regiones se impone con la misma fuerza que la del pensamiento al que lo niega, pues cada español lleva en su conciencia indeleble el sello característico de su región nativa*». Aquesta obra va ser un referent per als catalanistes de l'època. Fins i tot, Enric Prat de la Riba i Pere Muntanyola la van utilitzar com a referència per «*ampliar las ideas [...] expuestas*» al *Compendi de la doctrina catalanista* aprovat per la junta permanent de la Unió Catalanista el 1894. D'uns anys després, i responent al mateix esperit, són *La dominación goda en la península Ibérica* (1896) i *Sobre la formación del regionalismo español* (1898). A la primera feia una anàlisi històrica en què atacava el «*convencionalisme històric de suposar a la Espanya d'alahoras semblant, en sa unitat, a la unitat uniformadora que desgraciadament avuy prevaleix*».⁵⁹ Francesc Romaní, un cop clausurada *La España Regional*,

58. ROMANÍ i PUIGDENGOLAS, F, *Antigüedad del regionalismo en España*, Barcelona: Imprenta de Henrich y Compañía en Comandita, 1890.

59. *La Renaixensa*, 10 de gener de 1897, n. 7.481, XXVII, p. 205.

publicava tot sovint a la premsa catalanista. Un treball d'un cert impacte va ser «*Perque'ns dihem catalanistas*», aparegut a *La Renaixensa* de 13 de juny de 1897. Entre d'altres coses hi afirmava que «*En molts catalans dura encara la impressió del terror que la tirania desplega contra nostres Pares; n'hi ha alguns que s'acomodan al servilisme de preferir la llengua estrangera a la pròpia en lo Temple y en la Escola, com si encara oprimis son esperit lo ressò de las crueltats Filipenses*».⁶⁰

El 1899 va signar, com a president d'Unió Catalanista, un missatge a la reina regent, en què se la instava a la instauració d'un règim autòmic. Després d'alguns fracassos electorals, els anys 1898 i 1899 es va retirar pràcticament de la vida política activa. El 1902 consta entre els accionistes d'una societat que va adquirir *La Reinaxensa* amb la finalitat de relançar-la com a òrgan d'expressió de la Unió Catalanista. Romaní va abandonar la Unió Catalanista el 1904, tot signant amb altres militants la disconformitat amb la declaració nacionalista que havia fet la junta permanent de la Unió. En aquella època, justament quan el catalanisme començava a trobar un camí polític a través de la Lliga Regionalista, Romaní ja estava pràcticament retirat, però era reconegut com un autèntic patriarca del catalanisme. A l'Anoia era un referent dels grups catalanistes. A Capellades era president honorari de la secció catalanista del Centre Catòlic. És simptomàtic que, amb motiu d'un míting catalanista a Capellades dut a terme el 29 de juliol de 1906, els membres del Centre Autonomista d'Igualada li fessin una visita en acte de reconeixement.⁶¹

MORT I ENTERRAMENT

Francesc Romaní va morir el 17 de desembre de 1912 (no el 1914 com apareix habitualment citat) als 81 anys, després que l'edat i una llarga malaltia l'allunyessin de la vida pública els darrers anys de vida.⁶² *La Ilustració Catalana* afirmava amb motiu del seu traspàs que «*ara ja feya llargs anys que vivia reclòs, en la pau d'una vellesa plàcida y enrondat del respecte afectuós de parents y amichs*».⁶³ Aquest període el va passar en bona part tancat al seu domicili del carrer de Pau Claris, 19. Com afirmava *La Veu de Catalunya*, «*Arraserat, a causa dels anys, a casa seva, encara en algún moment solemne o de perill ajuntava el seu esforç al dels altres en defensa de la nostra causa*».⁶⁴ És a dir, va participar de forma esporàdica en certes activitats. El 1903 es va adherir al Congrés Universitari Català, i en va ser nomenat congressista honorari.⁶⁵ El 1906 va presidir el I Congrés Internacional de la Llengua. El 8 d'abril de 1910 va signar a *La Veu de Catalunya*, conjuntament amb altres (Joan Maragall, Narcís Oller, Eusebi Güell, etc.), una declaració de suport a Enric Prat de la Riba en una polèmica al voltant de l'ús del català. *Gent Nova* afirmava que la seva reclusió podia tenir a veure «*per no estar conforme ab certes orientacions que han seguit molts catalanistes*».⁶⁶

La seva mort va ser recollida en els principals diaris de Barcelona. *La Veu de Catalunya* afirmava «*La era patriarcal de la nostra Reinaxensa es a les acavalles. Un dels seus darrers homes, en Francisco Romaní y Puigdemogolas, es mort*».⁶⁷ *Gent Nova* afirmava que «*El finat era estimat y respectat*

60. *La Renaixensa*, 13 de juny de 1897, n. 57, I, p. 902. Aquesta publicació es publicava des del 18 d'abril d'aquell any al Vendrell.

61. *Pàtria*, 4 d'agost de 1906, I, n. 15, p. 2.

62. Josep Torras i Bages li escrivia el 22 de maig de 1911 tot excusant-se de no visitar-lo i li deia «*Sé que està molt malalt*» (*Epistolari de Josep Torras i Bages*, volum V, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 228).

63. *Ilustració Catalana*, 22-XII-1912, X, n. 498, sp.

64. *La Veu de Catalunya*, 19 de desembre de 1912.

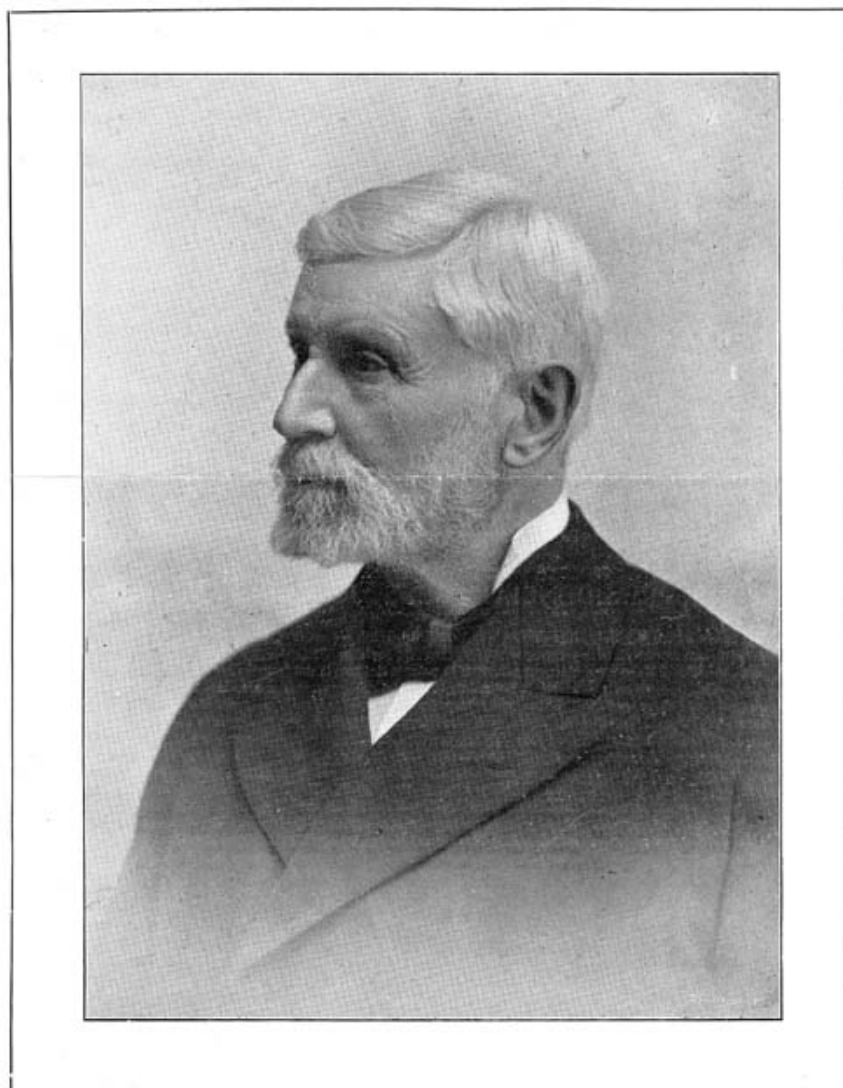
65. *La Vanguardia*, 3 de febrer de 1903, p. 3.

66. *Gent Nova*, 21 de desembre de 1912, n. 578, p. 6.

67. *La Veu de Catalunya*, 19 de desembre de 1912.

Il·lustració Catalana

REVISTA SETMANAL ILUSTRADA
ANY X BARCELONA 22 DESEMBRE 1912 N.º 498

D. FRANCISCO ROMANÍ Y PUIGDENGOLAS
† EN AQUESTA CIUTAT LO DIA 17 D'AQUEST MES — (Audouard E.)

Portada de la *Il·lustració Catalana* de 22 de desembre de 1912,
amb motiu del traspàs de Francesc Romani

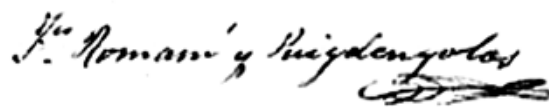
de tots els catalanistes, que admiraben y aplaudí- en en ell la seva fé per Catalunya y per les seves llibertats». ⁶⁸ Fins i tot, *El Poble Català*, òrgan del Centre Nacionalista Republicà i per tant a les antípodes ideològiques de Romaní, afirmava que era «absolutament catolic ortodoxe y conservador. Però sempre tranzigent [...] ha mort envoltat del respecte y la consideració de tots els que estimen y treballen per la llibertat de Catalunya». ⁶⁹

El seu enterrament va ser una mostra de respecte i reconeixement. El seguici va ser presidit per Guillem Brocà, president del Col·legi d'Advocats de Barcelona, qui va realitzar un discurs en què va destacar la figura com a juriconsult de Romaní. Entre els assistents a l'acte cal destacar representacions del Canal d'Urgell, de la Caixa de Barcelona, Narcís Verdaguer i Callís, Josep Bertran i Musitu, Joan Maluquer i Viladot, Joan Josep i Ricard Permanyer i Ayats, etc.

Al *Capelló*, periòdic de Capellades, es deia «*El catòlich fervent, el juriconsult eminent, l'insigne patriota capelladí ¡ha mort!*». ⁷⁰ També *La Veu de Capellades* va publicar un emotiu adéu al capelladí il·lustre. La mateixa publicació periòdica de la seva vila nadiua va publicar l'1 de juliol de 1913 un article titulat «*A la memoria de un hombre ilustre*» signat per F. de P. Llopis Soteras. Llopis es mostrava contrariat pel fet que es dediqués una plaça a Àngel Guimerà, mentre que a Francesc Romaní «*se le deja al olvido*». ⁷¹ A partir d'aquest article es va establir una certa polèmica entre el seu autor i Alfons Vergés, militant del republicanisme federal, entorn de la figura de Francesc Romaní. L'escrit de Llopis va ser respost per Vergés a l'agost de 1913 a *La Veu de Capellades*, llavors òrgan de la Unió Federal Nacionalista Republicana, en un article titulat «*Fent justícia*» on afirmava que Francesc

Romaní «*ben poc ha fet en profit de la nostra vila, son poble natal*». ⁷² Vergés posava diferents exemples de la seva passivitat i justificava d'aquesta forma no haver donat nom a un carrer.

Francesc Romaní va morir solter i va nomenar hereu el seu nebot Joan Romaní i Balada, fill del seu germà Joan, segons testament datat el 24 de març de 1909. Diferents propietats van anar a parar a mans d'altres nebots i amics de Capellades i Barcelona.

Signatura de l'advocat i polític nascut a Capellades

68. *Gent Nova*, 21 de desembre de 1912, n. 578, p. 6.

69. *El Poble Català*, 19 de desembre de 1912.

70. *Capelló*, 1-I-1913, III, nº 47, p. 2.

71. *Capelló*, 1-VII-1913, III, nº 59, p. 1-2.

72. *La Veu de Capellades*, 1-VIII-1913, III, nº 30, p. 1-3.

MIQUEL GUTIÉRREZ I POCH (Còrdova, 1963) és doctor en Història Econòmica per la Universitat de Barcelona. Professor d'Història Econòmica de la mateixa Universitat. Membre del Centre d'Estudis Antoni de Capmany (Universitat de Barcelona) i del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada.